

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра кризової та клінічної психології

Мазай Лада Юріївна

ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Методичні рекомендації до практичних та лабораторних занять
для здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр»
спеціальності 053 / С4 Психологія ОП «Психологія»

Вінниця
2025

УДК 159.9:32(076.5)

М 135

*Розглянуто на засіданні кафедри кризової та клінічної психології
Навчально-наукового інституту психології
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 12 від 11.04.2025)*

Автор:

Мазай Л. Ю., доктор філософії з психології, старший викладач кафедри кризової та клінічної психології навчально-наукового інституту психології Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Рецензенти:

Соловей-Лагода О. А., кандидат психологічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри кризової та клінічної психології Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Матохнюк Л. О., доктор психологічних наук, професор, професор кафедри кризової та клінічної психології Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Мазай Л. Ю.

М 135 Політична психологія: методичні рекомендації до практичних та лабораторних занять для здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності 053 / С4 Психологія ОП «Психологія». Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2025. 50 с.

У методичних рекомендаціях представлено змістовне наповнення навчальної дисципліни «Політична психологія», а саме програма курсу, критерії оцінювання, детальні плани практичних та лабораторних занять, завдання для самостійної роботи та індивідуальної творчої роботи здобувачів вищої освіти спеціальності 053 / С4 Психологія ОС «Бакалавр», список рекомендованої літератури та інформаційних ресурсів з курсу.

УДК 159.9:32(076.5)

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Програма курсу.....	8
Критерії оцінювання.....	11
Плани практичних та лабораторних занять.....	18

Змістовий модуль 1

*Політична психологія: ключові поняття,
концепції та теорії, методологія науки*

Тема 1. Політична психологія як самостійна галузь наукового знання	18
Тема 2. Політика і суспільство	19
Тема 3. Психологія політичної свідомості.....	20
Тема 4. Психологія громадської думки та національної ідеї. Прикладні аспекти політичної діяльності.....	23
Тема 5. Явище групи у політичній психології	24

Змістовий модуль 2

Прикладні аспекти політичної психології

Тема 6. Психологія влади і політичного лідерства	27
Тема 7. Психологія масової поведінки та національно-етнічних спільнот	32
Тема 8. Психологія політичного конфлікту та тероризму	34
Тема 9. Політичні технології, психологія політичної маніпуляції та комунікації.....	39
Перелік індивідуальних творчих завдань з курсу	43
Вимоги до оформлення та виконання індивідуальних творчих завдань і презентацій	45
Список рекомендованої літератури та інформаційних ресурсів	47

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Політична психологія» досліджує явища, що перебувають на перетині психології та політики, надаючи студентам всебічне розуміння того, як психологічні принципи та процеси впливають на політичну поведінку, ухвалення рішень та суспільну динаміку. Курс поєднує теоретичні основи з їх практичним застосуванням, зосереджуючись на індивідуальному, груповому та системному рівнях аналізу політичної поведінки мас та окремих індивідів. Обсяг навчальної дисципліни складає 4 кредити ЄКТС.

Програма освітньої компоненти «Політична психологія» представлена збалансованим поєднанням таких форм навчальної діяльності, як лекції (20 годин), які спрямовані на ознайомлення здобувачів із ключовими теоріями, методами дослідження та реальними проявами політичної психології; практичні заняття (20 годин), що заохочують студентів до поглиблених дискусій, дебатів і критичного аналізу реальних та історичних політичних подій; лабораторні заняття (20 годин), у ході виконання яких здобувачі мають можливість набути практичного досвіду у галузі політичної психології, зокрема через проведення експериментів, моделювання та аналіз психологічних явищ у політичних умовах, завдання для самостійної роботи (60 годин).

Зміст навчальної дисципліни розкривають такі ключові теми, як психологічні основи політичної поведінки, співвідношення ідеології, ідентичності та політичної приналежності, психологія лідерства та вплив цього явища на політичні системи, медійний вплив, психологія пропаганди та формування громадської думки, когнітивні упередження та ухвалення рішень у політичному контексті, групова динаміка та колективна дія в соціальних рухах, вирішення конфліктів і ведення переговорів у політичних суперечках, етичні міркування в політичній психології.

Курс призначений для студентів 4 курсу ОС «Бакалавр» спеціальності 053 /С4 Психологія, але також підходить для всіх, хто цікавиться психологічними аспектами політичних систем і поведінки. Розуміння політичної психології має важливе значення в сучасному світі, де психологічні знання можуть сприяти більш ефективному управлінню, зменшенню конфліктів у соціумі й посиленню громадянської активності. Навчальна дисципліна готує здобувачів до кар'єри в психології, політичному консультуванні, державному управлінні та суміжних галузях.

Метою курсу «Політична психологія» є формування у студентів всебічного розуміння психологічних механізмів, що лежать в основі політичної поведінки, ухвалення рішень і суспільної динаміки, одночасно сприяючи розвитку критичного мислення та етичному усвідомленню в аналізі та вирішенні політичних викликів.

Мету конкретизують такі **дидактичні завдання**:

- 1) здійснити аналіз психологічних механізмів, що лежать в основі політичних установок, ідеологій та поведінкових стереотипів;
- 2) вивчити роль емоцій та когніції особистості в ухваленні політичних рішень;
- 3) дослідити вплив соціальної динаміки, пропаганди та лідерства на формування громадської думки та політичних рухів;
- 4) сформувати практичні навички вирішення конфліктів, ведення переговорів та ухвалення етичних рішень у політичному контексті.

Вивчення дисципліни «Політична психологія» передбачає формування та розвиток у здобувачів вищої освіти таких компетентностей та програмних результатів навчання:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК3. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК5. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК6. Здатність ухвалювати обґрунтовані рішення.

ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК9. Здатність працювати в команді.

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.

СК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

СК6. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження.

СК7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову).

СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту.

СК10. Здатність до публічного виступу, захисту і презентації власних досягнень.

СК11. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

СК12. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ у контексті професійних завдань.

ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культурні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР14. Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості.

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

ПР20. Розуміти закономірності функціонування різних соціальних груп, знати засоби впливу на них та модерації конфліктів.

Взаємозв'язок із іншими навчальними дисциплінами. За логіко-структурною схемою підготовки фахівця за ОП «Психологія» (редакція 2021 рік) освітня компонента «Політична психологія» має взаємозв'язок із навчальною дисципліною «Соціальна психологія», викладання якої здійснюється у 5 та 6 семестрах.

Як самостійна галузь психологічного знання, політична психологія має міждисциплінарні зв'язки з загальною, юридичною, соціальною психологією, конфліктологією, політологією, політичною соціологією, філософією політики, політичною антропологією, історією тощо.

Організація та оцінювання навчання визначена «Порядком оцінювання знань здобувачів вищої освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса» та «Положенням про організацію освітньої діяльності у Донецько-

му національному університеті імені Василя Стуса». Формами поточного і підсумкового контролю знань є виконання тестів, проблемних завдань, усне та письмове опитування. Усі вони покликані формувати у здобувачів знання про основні категорії політичної психології, уміння та навички аналізувати політичний дискурс, створювати політичний наратив та соціологічні опитування, розуміти поведінку виборця та розпізнавати маніпуляції у політичних промовах, скласти психологічний портрет політичних лідерів або громадських діячів.

Залік не є обов'язковою формою підсумкового контролю через можливість здобувачів отримати 100 балів протягом семестру сумарно за усі види навчальної діяльності.

За поточну роботу в семестрі здобувач може отримати 60 балів і ще 40 балів за індивідуальну творчу роботу, яку захищає замість заліку і в сумі загальна максимально можлива кількість балів становить 100. Крім цього, програмою курсу «Політична психологія» передбачено отримання здобувачем впродовж часу її викладання додаткових балів, що описано в розділі «Критерії оцінювання».

ПРОГРАМА КУРСУ

Змістовий модуль 1

Політична психологія: ключові поняття, концепції та теорії, методологія науки

Тема 1. Політична психологія як самостійна галузь наукового знання.

Політична психологія як наука: об'єкт, предмет та основні поняття галузі. Функції, завдання та основні принципи політичної психології. Наукова основа політичної психології та методи дослідження. Зв'язок політичної психології з іншими галузями наукових знань. Особливості та форми вияву політичної психології. Історія становлення політичної психології як галузі наукового знання. Сучасний стан розвитку політичної психології в Україні в контексті європейського досвіду.

Тема 2. Політика і суспільство. Політика як явище культурного та повсякденного буття суспільства: визначення поняття. Політичний процес як основний вимір функціонування політики та політичної системи. Явище політичної життєдіяльності у структурі політики. Політика та інші галузі людської діяльності (взаємозв'язки політики з соціальною сферою, економікою, культурою та наукою). Суспільство та його соціальна система як простір функціонування політики. Місце й роль держави у забезпеченні функціонування політичної системи. Громадянське суспільство та його складові. Теорія відкритого суспільства. Психологія політичної соціалізації в основних теоріях та моделях. Види та рівні політичної соціалізації. Політичний наратив: визначення та застосування. Політичний дискурс.

Тема 3. Психологія політичної свідомості. Суть та зміст поняття психологічної свідомості як феномену. Складові процесу політичного саморозвитку особистості. Наукові класифікації політичної свідомості. Структури індивідуальної та масової політичної свідомості. Роль та місце політичної ідеології в політичній свідомості індивіда та соціуму. Політичне мислення, його типи та специфіка здійснення політичного аналізу. Когнітивні упередження у виборчих кампаніях. Види когнітивних упереджень, які використовують у політичному впливі на свідомість громадян. Явище політичної культури: її типи, структура та функції. Специфіка політичної культури в Україні та рівень розвитку політичної свідомості українців.

Тема 4. Психологія громадської думки та національної ідеї. Прикладні аспекти політичної діяльності. Визначення змісту та суті поняття політична діяльність. Психологія мотивації політичної діяльності. Типологія політичної діяльності. Політична участь громадян у суспільній життєдіяльності, її форми та рівні прояву. Психологія електоральної поведінки: основні моделі та концепції. Особливості електоральної поведінки українців та проблема політичної участі

громадян в Україні. Використання масової свідомості у психології політичного впливу. Громадська думка як прояв масової суспільно-політичної свідомості. Вимірювання та формування громадської думки за допомогою соціальних мереж.

Тема 5. Явище групи у політичній психології. Суб'єктність групи в політичній діяльності. Класифікація політичних груп. Особливості функціонування малих груп у політиці. Значення та роль великих груп у визначенні та функціонуванні політики. Специфіка формування політичної групи. Психологія політичної команди: види, специфіка створення та функціонування. «Парадокс лідера» у політичній команді. Феномен групового мислення в ухваленні політичних рішень. Групи інтересів у політиці: концепції виникнення та типологізація. Мотиви діяльності груп інтересів та психологія латентних їх видів.

Змістовий модуль 2

Прикладні аспекти політичної психології

Тема 6. Психологія влади і політичного лідерства. Політичне лідерство: визначення поняття. Теорії політичного лідерства. Функції політичного лідера. Стиль політичного лідера. Психологія вождизму як окремого виду політичного лідерства. Психологія створення іміджу політичного лідера. Поняття політичної еліти та психологічні ознаки цього явища. Класифікація політичних еліт. Психологічні особливості політичної еліти в Україні. Аналіз політичної мови та риторики. Психологічний профіль політичного лідера. Політична влада: визначення поняття та основні відмінності від неполітичної влади. Наукові підходи до вивчення особливостей та властивостей політичної влади. Форми вияву політичної влади. Психологічні особливості сприйняття політичної влади індивідом. Джерела політичної влади. Психологія мотивів політичної влади. Ресурси та функції політичної влади. Проблема легітимності політичної влади.

Тема 7. Психологія масової поведінки та національно-етнічних спільнот. Масова стихійна поведінка та її види. Психологія поведінки натовпу в контексті соціально-політичного знання. Національно-етнічні групи та їхні різновиди. Проблема визначення поняття нація, структура та властивості її психології. Психологічні особливості міжетнічних та міжнаціональних відносин у політичному вимірі. Проблема національно-етнічних конфліктів на геополітичній арені світу. Засаднича роль національної ідеї у становленні та розвитку української політичної нації. Психологічні особливості національного менталітету українців. Соціологічне опитування як інструмент дослідження громадської думки. Принципи дизайну соціологічного дослідження. Шкала Лайкерта та її застосування в опитуваннях громадської думки.

Тема 8. Психологія політичного конфлікту та тероризму. Політичний конфлікт: визначення змісту та суті поняття. Психологічні причини виникнення політичної конфронтації. Природа політичних конфліктів та їхня роль у житті суспільства. Специфіка класифікації політичних конфліктів. Структура та динаміка політичних конфліктів. Явище політичної кризи. Проблема вирішення та попередження політичних конфліктів. Політичний тероризм: визначення поняття. Передумови виникнення тероризму. Психолого-політичні класифікації тероризму. Психологічний портрет особи терориста. Психологія терористичних організацій та членства в них.

Тема 9. Політичні технології, психологія політичної маніпуляції та комунікації. Політичні технології та система їх застосування (індивідуальні політичні технології, технології ухвалення політичних рішень, виборчі технології). Політичне маніпулювання: види, засоби, шляхи протидії. Громадська думка як об'єкт впливу політичних маніпуляцій. Явище політичного насилля, його види та наслідки. Психологія політичної комунікації: визначення поняття, особливості та структура. Класифікації політичних комунікацій, концепції та умови функціонування. Прикладні аспекти політичної психології: прийоми політичної діяльності та психологічні особливості політичної реклами. Політична етика. Співвідношення моралі та політики як проблема сучасного світу. Політична етика в українському істеблішменті та суспільстві.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Навчальна дисципліна «Політична психологія» викладається протягом 8 семестру. Формою підсумкового контролю є захист індивідуального творчого завдання (далі ІТЗ). Впродовж семестру здобувач вищої освіти має можливість отримати 100 балів за роботу на практичних та лабораторних заняттях, виконання самостійної роботи, модульний контроль (разом 60 балів) (таблиця 1), а також виконання ІТЗ, що складається з двох частин – самого ІТЗ у формі есе, твору-роздуму, рецензії, іншої форми виконання (наприклад, створення політичної реклами чи мему) (30 балів), презентації та захисту ІТЗ (10 балів). Критерії оцінювання ІТЗ представлені в пункті 3 цього розділу та таблиці 2. Загальна оцінка визначається за сумою балів за усі виконані види робіт. Здобувачі вищої освіти, які під час виконання завдань використовували ІІІ максимально можуть набрати 1 бал. Схема оцінювання навчальних досягнень представлена у таблиці 3.

1. Оцінювання видів робіт поточного контролю знань

Таблиця 1

Критерії оцінювання видів робіт поточного контролю знань здобувачів

Види робіт, що демонструють здобуті здобувачем вищої освіти результати навчання	Критерії оцінювання
Практичні заняття	Максимальний бал – 2 бали. Ієрархія отримання балів передбачає чотири рівні: Високий (2 бали): студент повністю розкриває тему, бере активну участь в обговоренні теоретичних питань, доповнює відповіді одногрупників, висловлює власну думку щодо певних політичних явищ, робить висновки, використовує правильну термінологію. Середній (1,5 бали): студент частково розкриває тему, бере активну участь в обговоренні теоретичних питань, доповнює відповіді одногрупників, проте не робить власних висновків, вдається до не критичних помилок у вживанні термінології. Достатній (1 бали): студент дає відповідь на одне теоретичне питання, не розкриває повністю тему практичного заняття, робить спорадичні короткі доповнення до відповідей одногрупників, вдається до помилок у вживанні термінології. Низький (0 балів): студент не відповідає на практичному занятті, не бере активної участі в обговоренні теоретичних питань, робить помилки у використанні термінології
Лабораторні заняття	Максимальний бал – 3 бали. Ієрархія отримання балів передбачає чотири рівні: Високий (3 бали): ЛР виконана згідно інструкцій, містить пояснення ходу виконання завдань з аргументованими висновками, виконані завдання самостійної роботи, дотримані терміни виконання. Під час аудиторного заняття здобувач демонструє обізнаність у ході виконання ЛР, впевнено та вільно презентує результати роботи, бере активну участь в обговореннях, дискусіях, ділових іграх та вправах.

Види робіт, що демонструють здобуті здобувачем вищої освіти результати навчання	Критерії оцінювання
	Середній (2 бали): ЛР виконана згідно інструкцій, містить пояснення ходу виконання завдань, частково аргументовані висновки, виконані завдання самостійної роботи, дотримано терміни виконання. Під час аудиторного заняття студент демонструє часткову обізнаність у ході виконання ЛР, робить помилки, не досить вільно та впевнено презентує результати роботи. Під час групових дискусій, обговорень, ділових ігор та вправ проявляє пасивність. Достатній (1 бал): ЛР виконана згідно інструкцій, однак із застосуванням технологій штучного інтелекту, містить часткове пояснення ходу виконання роботи, висновки неаргументовані, завдання з самостійної роботи не виконані, недотримано термінів виконання завдань. Під час аудиторного заняття здобувач демонструє часткову обізнаність у ході виконання ЛР, робить помилки, не бере участі в групових обговореннях, дискусіях, ділових іграх та вправах. Низький (0 балів): ЛР виконана частково, відсутні пояснення ходу виконання роботи та висновки до неї або ЛР виконана повністю за допомогою штучного інтелекту. Здобувач не дотримався термінів виконання. Не презентує результати роботи на аудиторному занятті, участі в групових обговореннях, дискусіях, ділових іграх та вправах не брав. Виконання завдань самостійної роботи відсутнє
Модульний контроль	Максимальна кількість балів – 10 балів. 0,5 балів за кожну правильну відповідь (20 тестових завдань × 0,5 балів = 10 балів)

2. Політика нарахування додаткових балів

2.1. Підготовка політінформаційного повідомлення та виступ з ним на початку практичного заняття – за кожне таке повідомлення **1 бал**.

2.2. Виконання завдань з самостійної роботи до практичних занять.

Написання рецензії на кінофільм / документальний серіал, книгу (максимальна оцінка – **3 бали**):

– робота виконана самостійно, автор демонструє оригінальність в аналізі, присутня виразна особиста оцінка, креативність у формулюванні ідей та/або висновків – 1;

– рецензію характеризують чітка, переконлива аргументація, підкріплена прикладами з кінофільму / документального серіалу. Власна позиція виражена й логічно обґрунтована. Текст написаний грамотно з незначними пунктуаційними огріхами – 1;

– структура рецензії містить вступ (коротка характеристика кінофільму / документального серіалу / твору), основну частину (аналіз сюжету, дійових осіб, порушеної проблематики, основної ідеї) і висновки – 0,5;

– студент переглянув / прочитав кінофільм / документальний серіал / книгу у повному обсязі – 0,5.

Перегляд / прочитання інтерв'ю та написання твору-роздуму (максимальна оцінка – **3 бали**):

- у творі-роздумі здійснений глибокий аналіз основних ідей інтерв'ю з їх осмисленням та рефлексією. Текст демонструє розуміння теми, порушеної в інтерв'ю, чітко висловлена власна думка, яка гармонійно пов'язана з матеріалом інтерв'ю, та наведено аргументи на її підтримку – 1;

- виклад власних думок у творі є логічним, послідовним, підкріплений конкретними фактами або цитатами з інтерв'ю. Виражена самостійність в аналізі – 1;

- твір добре структурований: є вступ із коротким представленням інтерв'ю, змістовна основна частина з аналізом і висновком із підсумками роздуму – 0,5;

- грамотний, стилістично точний текст із чіткими формулюваннями. Мова відповідає формату твору-роздуму, демонструє багатство словникового запасу – 0,5.

3. Підсумковий контроль – 0–40 балів

Залік з дисципліни «Політична психологія» передбачає виконання ІТЗ, перша основна частина якого оцінюється максимально у 30 балів та представлена різними варіантами робіт, зокрема, написанням рефлексивного есе про власну політичну ідентичність / твору-роздуму за підсумками проведення дебатів на політичну тему, створенням реклами політичної кампанії / політичного мему / інфографіки з політичної проблематики, аналізом виступу політичного лідера, проведенням опитування щодо політичних настроїв / експерименту з використанням технологій переконання, здійсненням психологічного аналізу політичної події чи ситуації, оглядом книги чи кінострічки на політичну проблематику з написанням рецензії, психологічним аналізом політичної реклами чи агітації. Друга не обов'язкова частина ІТЗ – це його захист та презентація під час аудиторного заняття, що оцінюється максимально у 10 балів.

Більш детально критерії оцінювання складових ІТЗ описані у пункті 3.1.

3.1. Оцінювання складових індивідуального творчого завдання

3.1.1. Основна складова ІТЗ

3.1.1.1. Рефлексивне есе про власну політичну ідентичність

- чітко висвітлено власні політичні переконання, цінності та приналежність, проаналізовано вплив особистого досвіду, виховання та соціального середовища – 8 балів;

- міститься теоретична обґрунтованість, наприклад, використано теорії соціальної ідентичності або когнітивного упередження – 7 балів;

- текст структурований та логічний, є чіткий поділ на вступ, основну частину та висновок – 5 балів;

- есе написане грамотно, виразно, зі збереженням стилістики жанру – 5 балів;

- робота є оригінальною, можна простежити авторський підхід та самостійність аналізу – 5 балів.

3.1.1.2. Реклама політичної кампанії

- рекламний макет вирізняється оригінальністю та креативністю дизайну – 8 балів;

- містить застосування психологічних прийомів, наприклад, апелювання до емоцій чи актуалізацію когнітивних упереджень – 7 балів;

- обрані прийоми впливу чітко та логічно пояснені й аргументовані – 7 балів;

- реклама якісно візуалізована та справляє позитивне загальне враження – 5 балів;

- текст, що супроводжує рекламу є грамотним та чітко структурованим – 3 бали.

3.1.1.3. Аналіз виступу політичного лідера

- аналіз вирізняється глибиною та аргументованістю, зокрема виявлені риторичні прийоми, психологічні заклики та визначено цільову аудиторію виступу – 10 балів;

- здійснена оцінка ефективності виступу та зроблено обґрунтовані висновки – 7 балів;

- виклад думок структурований та лаконічний, зрозумілий поділ на частини та їхня логічна послідовність – 5 балів;

- в аналізі використані наукові джерела, застосовані основні теорії політичної психології та/або приклади з наукової літератури – 5 балів;

- текст написаний грамотно, зі збереженням стилістики – 3 бали.

3.1.1.4. Опитування щодо політичних настроїв

- запитання в опитуванні чітко сформульовані, релевантні та обґрунтовані – 8 балів;

- пояснення до запитань і аргументація їх використання є логічною і детальною – 7 балів;

- у звіті про результати простежується чіткість оформлення даних і висновків до них – 7 балів;

- робота вирізняється інноваційністю, опитування є оригінальним та креативним – 5 балів;

- виклад матеріалу у звіті є грамотним та структурованим – 3 бали.

3.1.1.5. Психологічний аналіз політичної події / ситуації / руху

- проаналізовані психологічні аспекти події (групова динаміка, громадська думка тощо) – 10 балів;

- в аналізі використані релевантні наукові джерела – 7 балів;
- у викладі думок й основного матеріалу аналізу характерна чітка структура (вступ, основна частина, висновок) – 5 балів;
- психологічний аналіз вирізняється оригінальністю та авторськими інтерпретаціями подій – 5 балів;
- текст написаний із дотриманням мовних норм, а усі висловлені в ньому аргументи чіткі і зрозумілі – 3 бали.

3.1.1.6. Експеримент із застосуванням технік переконання

- для дизайну експерименту характерними є чіткість та релевантність методології – 8 балів;
- в аналізі результатів сформульовані логічні висновки, подані основні дані та їх якісна інтерпретація – 7 балів;
- у роботі використані психологічні концепції та теорії, наявні покликання на фундаментальні наукові дослідження – 7 балів;
- аналіз результатів експерименту, як і вся робота, вирізняються інноваційністю та оригінальністю роздумів автора – 5 балів;
- виклад матеріалу є грамотним та структурованим – 3 бали.

3.1.1.7. Політичний мем

- створений мем є оригінальним та відповідає актуальній політичній проблемі – 8 балів;
- робота містить чітке пояснення дизайну та психологічне обґрунтування використаних прийомів / зображення / лексики та ймовірного впливу на аудиторію – 7 балів;
- мем вирізняється оригінальністю та креативністю дизайну – 8 балів;
- пояснення мему написані грамотно та зрозуміло – 7 балів.

3.1.1.8. Огляд книги чи фільму на політичну проблематику

- аналіз твору / фільму вирізняється глибиною та аргументованістю, здійснена детальна психологічна характеристика персонажів з поясненнями їхньої поведінки та наведеними конкретними цитатами з книги чи прикладами з фільму – 8 балів;
- в аналізі використано теорії та концепції з політичної психології – 7 балів;
- аналіз та висновки в ньому вирізняються унікальністю та оригінальністю – 5 балів;
- виклад матеріалу є послідовним та логічним. Структура тексту відповідає структурі рецензії – 5 балів;
- текст написаний грамотно з виразною та багатою лексикою – 5 балів.

3.1.1.9. Психологічний аналіз емоційних закликів у політичній рекламі

- аналіз політичної реклами вирізняється глибиною та аргументованістю, зокрема визначені емоційні звернення та детальне пояснення їх впливу на аудиторію – 10 балів;
- для висновків характерна ґрунтовна аргументація та логічність викладу – 7 балів;
- обрана політична реклама є актуальною для українського суспільства – 5 балів;
- виклад матеріалу психологічного аналізу є послідовним та чітко структурованим – 5 балів;
- текст написаний грамотно з дотриманням наукового стилю – 3 бали.

3.1.1.10. Стратегія вирішення політичного конфлікту

- стратегія є реалістичною та деталізованою – 10 балів;
- у роботі використані психологічні теорії та релевантні наукові моделі – 7 балів;
- аналіз результатів роботи вирізняється глибиною та аргументованістю – 5 балів;
- завдання виконано креативно, розроблена стратегія вирізняється оригінальністю – 5 балів;
- виклад матеріалу у звіті є грамотним та структурованим – 3 бали.

3.1.1.11. Інфографіка з політичної проблематики

- для дизайну й візуалізації характерна якість графіки та інформативність – 10 балів;
- концепція інфографіки є чіткою зі зрозумілим поясненням ідеї – 7 балів;
- тема інфографіки є актуальною – 5 балів;
- опис інфографіки характеризується чіткістю, структурованістю та грамотністю викладу матеріалу – 8 балів.

3.1.1.12. Проведення дебатів з політичної проблеми та їхня рефлексія

- у процесі підготовки аргументів для дебатів здійснений різнобічний аналіз питання – 8 балів;
- рефлексія вирізняється глибиною осмислення досвіду дебатів – 7 балів;
- в аналізі дебатів використані різноманітні психологічні теорії та підходи з царини політичної психології – 8 балів;
- виклад матеріалу у звіті є грамотним та структурованим – 7 балів.

3.1.2. Презентація

Таблиця 2

Критерії оцінювання презентації

Критерії оцінювання	0–5 балів	6–9 балів	10 балів
Відповідність матеріалу тематиці та змісту доповіді	Містить близький за тематикою доповіді матеріал, але не несе важливої інформативної функції	Загалом відповідає тематиці ІТЗ і є досить інформативним	Точно відповідає тематиці ІТЗ, містить важливу інформацію
Структурованість інформації	Структура подання інформації складна для розуміння	Можливо простежити певну структуру у поданні інформації	Має чітку та логічну структуру
Використання графіків, таблиць, діаграм	Графіки, таблиці та діаграми у презентації відсутні	Графіки, таблиці і діаграми представлені у роботі, проте суттєво не доповнюють змісту	Графіки, таблиці, діаграми відповідають змісту та розкривають його сутність
Наявність покликань на використані інформаційні джерела	Немає покликань на використані джерела	Інформаційні джерела не повністю представлені або не усі правильно оформлені	Оформлення покликань на інформаційні джерела є правильним
Читабельність тексту, наочність	Естетичний вигляд презентації незадовільний (відсутня чітка структура розміщення інформації, недоречна графіка оформлення)	Естетичний вигляд має незначні недоліки, недостатньо чітка структура розміщення інформації, не зовсім є доречною графіка оформлення	Розмір тексту легко сприймати, представлення інформації на слайдах є чітким
Відповідність дизайну змісту роботи, єдність стилю в оформленні різних частин презентації	Дизайн зовсім не відповідає тематиці ІТЗ, а інколи суперечить загальному змісту	Дизайн не суперечить загальному змісту ІТЗ	Гармонійне поєднання дизайну презентації з темою та ідеєю ІТЗ

Таблиця 3

Схема оцінювання результатів навчальних досягнень

Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за бальною шкалою, що використовується в Університеті	Оцінка за національною шкалою
A	90–100	5 (відмінно) / зараховано
B	82–89	4 (дуже добре)
C	75–81	4 (добре)
D	67–74	3 (задовільно)
E	60–66	3 (задовільно)
FX	0–59	2 (незадовільно) / не зараховано
Є незараховані практичні роботи / самостійна робота, або поточний контроль у семестрі, оцінений менше 20 балів		Не допущено

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1

*Політична психологія: ключові поняття,
концепції та теорії, методологія науки*

Тема 1. Політична психологія як самостійна галузь наукового знання

Практичне заняття 1

Перебіг заняття:

I. Інформація про актуальні політичні події в Україні та світі (5–7 хв).

II. Обговорення теоретичних питань:

1. Політична психологія як наука: об'єкт, предмет та основні поняття галузі.
2. Функції, завдання та основні принципи політичної психології.
3. Методологія політичної психології та методи дослідження науки.
4. Зв'язок політичної психології з іншими галузями наукового знання.
5. Особливості та форми вияву політичної психології.
6. Історія становлення політичної психології як галузі наукового знання.
7. Становлення та розвиток політичної психології в Україні.

Лабораторне заняття 1. Методи дослідження в політичній психології¹

Мета: сформулювати уявлення про методологію дослідження, що характерна для політичної психології.

Теоретичні питання для обговорення:

1. Методологія, методи та принципи наукових досліджень у політичній психології.

Перебіг заняття:

1. Аналіз дослідницьких статей та визначення використаних їх авторами методів.
2. Групове обговорення переваг та недоліків різних підходів дослідження політичних явищ, що представлені в публікаціях.
3. Підготовка короткого аналізу методів, застосованих в аналізованих дослідженнях.

Перелік публікацій для обговорення на вибір:

Дослідження колективної травми як політичної проблеми	Дослідження політичної та/або соціальної ідентичності
Горностай П. П. Колективна травма як проблема соціальної та політичної психології. <i>Проблеми політичної психології</i> . Вип. 7(21), 2018. С. 54–68	Пашина Н. Етномовний чинник політичної ідентичності в Донбасі. <i>Політичний менеджмент</i> . 2005. № 1. С. 24–34

¹ Перед виконанням завдань лабораторного заняття здобувачам вищої освіти рекомендовано ознайомитись із літературою з теми заняття.

Дослідження колективної травми як політичної проблеми	Дослідження політичної та/або соціальної ідентичності
Огієнко В. І. Історична травма Голодомору: проблема, гіпотеза та методологія дослідження. <i>Національна та історична пам'ять</i> . 2013. С. 145–156	Вінков В. Ідентичність українця в умовах війни: особливості переживання загроз. <i>Проблеми політичної психології</i> . 2023. Т. 14. Вип. 14(28). С. 79–92. DOI: 10.33120/porp-Vol14-Year2023-140
Горностай П. Травма жертви і травма агресора у міжгрупових конфліктах. <i>Проблеми політичної психології</i> . 2021. Вип. 24(1). С. 114–133. DOI: 10.33120/porp-Vol24-Year2021-68	Жадан І. Регіональні особливості структурування політичної ідентичності студентської молоді. <i>Проблеми політичної психології</i> . 2023. Т. 14. Вип. 14(28). С. 122–134. DOI: 10.33120/porp-Vol14-Year2023-143

Література з теми лабораторного заняття:

1. Бульбенюк С. Специфіка здійснення досліджень у царині політичної психології. *Сучасна українська політика: зб. наук. пр.* / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2009. С. 130–137. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26554/18-Bulbenyuk.pdf?sequence=1>
2. Суший О. Методологічні засади психологічного забезпечення соціального прогнозування. *Проблеми політичної психології*. 2022. Вип. 12(26). С. 123–137. DOI: 10.33120/porp-Vol26-Year2022-117.

Тема 2. Політика і суспільство

Практичне заняття 2

Перебіг заняття:

I. Інформація про актуальні політичні події в Україні та світі (5–7 хв).

II. Обговорення теоретичних питань:

1. Політика як явище культурного та повсякденного буття суспільства: визначення поняття.
2. Політичний процес як основний вимір функціонування політики та політичної системи.
3. Явище політичної життєдіяльності у структурі політики.
4. Політика та інші галузі людської діяльності (взаємозв'язки політики з соціальною сферою, економікою, культурою та наукою).
5. Суспільство та його соціальна система як простір функціонування політики.
6. Місце і роль держави у забезпеченні функціонування політичної системи.
7. Громадянське суспільство та його складові. Теорія відкритого суспільства.
8. Психологія політичної соціалізації в основних теоріях та моделях.
9. Види та рівні політичної соціалізації.

Лабораторне заняття 2. Конструювання політичного нарративу²

Мета: розвинути розуміння того, як наративи формують політичні погляди членів суспільства.

Теоретичні питання для обговорення:

1. Політичний наратив: визначення та застосування.
2. Політичний дискурс.

Перебіг заняття:

1. Об'єднання у пари, трійки чи малі групи, залежно від кількості здобувачів вищої освіти, присутніх на занятті.
2. Кожна пара / трійка / мала група створює політичний наратив щодо обраної проблеми, наприклад, екологічної політики, реформування освіти, захисту прав незахищених верств населення тощо. У процесі виконання рекомендовано використовувати методи оповідання для формулювання проблеми в позитивній чи негативній модальності.
3. Презентація роботи в парах / трійках / малих групах з обговоренням використаних психологічних принципів створення політичного нарративу.

Література з теми лабораторного заняття:

1. Почепцов Г. Наратив як інструментарій: від літературознавства до боротьби з тероризмом. *Політичний менеджмент*. 2008. № 4. С. 3–11.
2. Лосєва І. В. Політична полеміка як жанр, наратив, дискурс. *Лінгвістика*. 2012. № 3(27), Ч. II. С. 144–151.
3. Макарчук О. Медіа-дискурс політичних сил радикального спрямування: український наратив в європейському контексті. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2017. Вип. 14. С. 157–161.
4. Яцимірська М. Сучасний медіатекст: політичні наративи, смисли і сенси, емоційні маркери. *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*. 2022. Вип. 51. С. 216–224.
5. Лещенко Г. Політичний наратив у епоху пост-правди. *Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект: матеріали X міжнародної науково-теоретичної конференції*, м. Черкаси, 21–22 берез. 2024. Черкаси: ЧДТУ, 2024. С. 66–67.

Тема 3. Психологія політичної свідомості

Практичне заняття 3

Перебіг заняття:

- I. Інформація про актуальні політичні події в Україні та світі (5–7 хв).

² Перед виконанням завдань лабораторного заняття здобувачам вищої освіти рекомендовано ознайомитись із літературою з теми заняття.

II. Обговорення теоретичних питань:

1. Суть та зміст поняття психологічної свідомості як психологічного феномену.
2. Складові процесу політичного саморозвитку особистості.
3. Наукові класифікації політичної свідомості.
4. Структури індивідуальної та масової політичної свідомості.
5. Роль та місце політичної ідеології у політичній свідомості індивіда та соціуму.
6. Політичне мислення, його типи та специфіка здійснення політичного аналізу.
7. Явище політичної культури: її типи, структура та функції.
8. Специфіка політичної культури в Україні та рівень розвитку політичної свідомості українців.

Лабораторне заняття 3. Роль когнітивних упереджень у виборчих кампаніях. Експеримент з когнітивним упередженням

Мета: визначити та проаналізувати когнітивні упередження в агітаційних матеріалах; зрозуміти, як когнітивні упередження впливають на політичні судження.

Теоретичні питання для обговорення:

1. Когнітивне упередження: визначення поняття.
2. Види когнітивних упереджень.

Самостійна робота перед лабораторним заняттям:

1. Проведення експерименту з вивчення когнітивних упереджень.
2. Підготовка та написання короткого звіту за результатами проведення експерименту.

Перебіг заняття:

1. Здійснення аналізу будь-якої рекламної кампанії на наявність когнітивних упереджень та обговорення висновків³.
2. Презентація звітів із проведення експерименту з дослідження когнітивних упереджень.
3. Рефлексія виконання завдання лабораторного заняття.

Інструкція:

Вихідні дані для проведення експерименту:

Метою експерименту є дослідження, як різні фреймінги однієї політичної проблеми впливають на судження та рішення учасників.

Орієнтовна гіпотеза: люди з більшою ймовірністю підтримають політику, якщо вона сформульована позитивно (формулювання прибутку) порівняно з негативним (фреймінг збитків), навіть якщо фактична інформація ідентична.

³ Перед цим студентам необхідно заздалегідь обрати рекламну компанію для аналізу та обговорення.

Алгоритм проведення експерименту в групі полягає у послідовній реалізації таких етапів:

1. Визначте тему експерименту. Використовуйте політично релевантну проблему, наприклад політику охорони здоров'я.

2. Застосуйте такі сценарії кадрування, як:

– позитивний кадр (посилення): «Якщо нова політика в галузі охорони здоров'я буде реалізована, 90 % громадян матимуть доступ до доступної медичної допомоги»;

– негативний кадр (втрата): «Якщо нова політика в галузі охорони здоров'я не буде реалізована, 10 % громадян не матимуть доступу до доступної медичної допомоги».

Обидві рамки (формулювання) передають однакову інформацію, але зосереджені на різному, а саме прибутках або втратах.

3. До початку проведення експерименту необхідно підготувати такі матеріали:

– дві версії короткого опису політики, одна з яких використовує позитивну рамку, а інша – негативну;

– анкету, в якій респондентів запитують, чи підтримують вони цю політику (за шкалою Лайкерта, наприклад, 1 – категорично проти, 5 – цілком підтримують).

4. Набір учасників експерименту:

Наберіть невелику групу одногрупників або студентів з інших курсів (мінімальна кількість респондентів 10). Випадково розподіліть їх двома умовами кадрування за такою процедурою:

– розділіть учасників на дві групи, де одна група читатиме позитивно оформлений опис політики, а друга – негативно оформлений опис політики;

– попросіть усіх учасників заповнити ту саму анкету після прочитання наданих їм описів;

– проаналізуйте їхні відповіді та внесіть у таблицю рівень підтримки політики в кожній групі. Обчисліть середній бал підтримки для кожної групи. Порівняйте результати, щоб визначити, чи вплинула модальність фреймінгу / кадрування на судження ваших респондентів;

– визначте, чи підтвердилась гіпотеза експерименту.

Запитання для рефлексії результатів експерименту в групі:

1. Чому, на вашу думку, фреймінг вплинув на судження, навіть якщо інформація була однаковою?

2. Як цю упередженість можна використати в реальних політичних кампаніях?

3. Як усвідомлення ефекту кадрування може допомогти людям ухвалювати більш обґрунтовані рішення?

Тема 4. Психологія громадської думки та національної ідеї. Прикладні аспекти політичної діяльності

Практичне заняття 4

Перебіг заняття:

I. Інформація про актуальні політичні події в Україні та світі (5–7 хв).

II. Обговорення теоретичних питань:

1. Визначення змісту та суті поняття політична діяльність.
2. Психологія мотивації політичної діяльності.
3. Типологія політичної діяльності.
4. Політична участь в суспільній життєдіяльності, її форми та рівні прояву.
5. Психологія електоральної поведінки: основні моделі та концепції.
6. Особливості електоральної поведінки українців та проблема політичної участі в Україні.
7. Використання масової свідомості у психології політичного впливу.
8. Громадська думка як прояв масової суспільно-політичної свідомості.

Лабораторне заняття 4. Вимірювання громадської думки за допомогою даних соціальних мереж

Мета: формування навичок аналізу даних соціальних медіа для формування громадської думки.

Перебіг заняття:

1. Знайомство з інструментами аналізу настроїв.
2. Підбір публікацій у соціальних мережах із висвітленням будь-якої політичної проблеми / теми та здійснення контент-аналізу її обговорення користувачами. Рекомендовано обрати 3 публікації на офіційних вебсторінках відомих інформаційних каналів та проаналізувати модальність опису проблеми / новини. Також можливе використання вже проведених соціологічних опитувань з будь-якої політичної теми.
3. Інтерпретація та обговорення результатів.
4. Презентація короткого звіту з висновками про набір даних.

Альтернативні завдання для роботи на лабораторному занятті:

Вправа 1. Аналіз медіа-упередженості

Мета: оцінити роль ЗМІ у формуванні громадської думки.

Інструкції: здійсніть підбір статей із різних ЗМІ, які висвітлюють ту саму політичну подію. Проаналізуйте використані мовні засоби, обрамлення та зображення. Порівняйте та обговоріть висновки в малих групах. Резюмуйте на одній сторінці досвід виконання вправи та аналіз упередженості ЗМІ та її психологічні наслідки.

Вправа 2. Моделювання поведінки виборця

Мета: вивчення факторів, що впливають на рішення виборців.

Інструкції: створіть імітацію виборів із вигаданими кандидатами. Для цього розіграйте між собою ролі виборців і кандидатів, де перші ухвалюватимуть рішення на основі агітаційних матеріалів і дебатов. Проаналізуйте психологічні фактори, що впливають на поведінку виборців під час голосування. *Рекомендовано обрати на роль кандидатів двох студентів, які заздалегідь підготують агітаційні матеріали та коротку промову, з якою виступатимуть перед аудиторією під час лабораторного заняття. Після цього інші здобувачі (виборці) проведуть сліпе голосування, за результатами якого має відбутись обговорення.*

Література з теми лабораторного заняття:

1. Ратушна Т. О. Фейки як маніпулятивна технологія формування громадської думки. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. Вип. 29. С. 71–76. DOI: 10.32837/apfs.v0i29.963.
2. Рудик М. Вплив соціальних медіа на формування громадської думки. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2020. Вип. 48. С. 198–206. DOI: 10.30970/vjo.2020.48.10560.
3. Лепська К. С. Роль конвергентних медіа у формуванні громадської думки. *Матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених, аспірантів та магістрантів «Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір»*, м. Київ, 7 лист. 2024. С. 91–93.

Тема 5. Явище групи у політичній психології

Практичне заняття 5

Перебіг заняття:

- I. Модульний контроль.
- II. Інформація про актуальні політичні події в Україні та світі (5–7 хв).
- III. Обговорення теоретичних питань:
 1. Суб'єктність групи в політичній діяльності.
 2. Класифікація політичних груп.
 3. Особливості функціонування малих груп у політиці.
 4. Значення та роль великих груп у визначенні та функціонуванні політики.
 5. Специфіка формування політичної групи.
 6. Психологія політичної команди: види, специфіка створення та функціонування. «Парадокс лідера» у політичній команді.
 7. Групи інтересів у політиці: концепції виникнення та типологізація.
 8. Мотиви діяльності груп інтересів та психологія латентних їх видів.

Лабораторне заняття 5. Аналіз сценарію групового мислення

Мета: сформулювати розуміння концепції групового мислення в процесі ухвалення політичних рішень.

Перебіг заняття:

1. Презентація реального або вигаданого сценарію із залученням групового мислення.
2. Обговорення психологічних механізмів та наслідків групового мислення в процесі ухвалення політичних рішень.
3. Формулювання та висловлення пропозицій-стратегій запобігання груповому мисленню в подібних ситуаціях.

Приклад сценарію: вигадана урядова політика щодо екстреного розподілу ресурсів.

Передісторія:

Вигадана країна (умовна назва – Республіка) страждає від раптового та надзвичайно руйнівного стихійного лиха, унаслідок якого відбувається порушення ланцюгів постачання та інфраструктури. У відповідь національний уряд скликає надзвичайну робочу групу для розподілу дефіцитних ресурсів (наприклад, їжі, води, медикаментів) у постраждалих регіонах.

Незважаючи на присутність різних експертів у робочій групі, швидко з'являється лідер, який рішуче виступає за «план централізованого розподілу». Цей план надає пріоритет густонаселеним міським центрам, водночас затримуючи допомогу сільській місцевості. Члени, які мають застереження щодо плану, мовчать через брак часу, страх конфлікту та авторитетну поведінку лідера.

Централізований план виконується, але це призводить до серйозної негативної реакції, оскільки сільські регіони відчують значні труднощі через нестачу життєво важливих ресурсів. Пізніше аналітики визначають групове мислення головним фактором ухвалення робочою групою неправильного рішення.

Інструкція:

1. Визначення поняття групового мислення (10–15 хв): обговоріть, що таке групове мислення, його симптоми (наприклад, ілюзія однастайності, самоцензура, тиск із вимогою відповідати) та фактори, які сприяють цьому (наприклад, сильне лідерство, обмеження часу, згуртованість групи, яка лобіює). Створіть власний сценарій ситуації чи події, наголошуючи на контексті, ухвалених рішеннях і результатах.

2. Аналіз у малих групах (20 хв): Об'єднайтесь у малі групи / трійки / пари та проаналізуйте сценарій за такими пунктами:

- *ідентифікація* (які симптоми групового мислення були оприаявлені в робочій групі?);
- *механізми* (які психологічні чинники (наприклад, конформізм, страх перед незгодою) сприяли груповому мисленню?);

– *наслідки* (як групове мислення вплинуло на процес ухвалення рішень і результати?).

3. Спільне обговорення (15–20 хв): кожна мала група / трійка / пара ділиться своїми висновками, після чого обговорює ширший вплив групового мислення на ухвалення політичних рішень, звертаючись до прикладів реальних випадків (наприклад, вторгнення в затоку Свиней, катастрофа Челленджера).

4. Семінар із запобігання груповому мисленню (30 хв): організуйте та проведіть мозковий штурм щодо визначення стратегій запобігання негативним наслідкам групового мислення в сценаріях, де є необхідність ухвалювати політичні рішення з високими ставками⁴.

Запитання для рефлексії результатів виконання справи в групі:

1. Як групове мислення підриває якість ухвалення політичних рішень?
2. Яку роль відіграє стиль лідерства у розвитку або послабленні групового мислення?
3. Як можна застосувати ці уроки в інших контекстах, наприклад, в ухваленні рішень у корпорації чи громаді?

⁴ Ці стратегії можуть охоплювати заохочення різноманітних думок та призначення «адвоката диявола»; сприяння культурі відкритого діалогу та незгоди; використання структурованих процесів ухвалення рішень (наприклад, метод Delphi); надання часу для роздумів і зовнішнього перегляду рішень.

Тема 6. Психологія влади і політичного лідерства

Практичне заняття 6

Перебіг заняття:

I. Інформація про актуальні політичні події в Україні та світі (5–7 хв).

II. Обговорення теоретичних питань:

1. Політичне лідерство: визначення поняття.
2. Теорії політичного лідерства.
3. Функції політичного лідера.
4. Стиль політичного лідера.
5. Психологія вождизму як окремого виду політичного лідерства.
6. Психологія створення іміджу політичного лідера.
7. Поняття політичної еліти та психологічні ознаки цього явища.
8. Класифікація політичних еліт. Психологічні особливості політичної еліти в Україні.

Завдання для самостійної роботи:

Перегляньте х/ф «Темні часи» (“**Darkest Hour**”) 2017 року виробництва Великої Британії та д/с «Черчилль на війні» (“**Churchill at war**”) 2024 року виробництва США про життя і діяльність видатного прем’єр-міністра Сполученого Королівства Великої Британії Вінстона Черчилля та поміркуйте над такими запитаннями:

1. Які психологічні прийоми використовував у своїх промовах Вінстон Черчилль для більш ефективного переконання громадськості та міністрів стосовно оцінки війни з нацистською Німеччиною і необхідності перемоги над агресором?

2. Яких принципів та цінностей дотримувався В. Черчилль у політиці та дипломатії?

3. Борис Джонсон, коли говорить про В. Черчилля, зазначає, що тоді коли Адольф Гітлер створював враження, «що він здатен на все», прем’єр-міністр Великої Британії створював враження, «що ти здатен на все». Як Ви гадаєте з чим це пов’язано, які особливості характеру та поведінки В. Черчилля допомагали йому робити це?

4. Яку характеристику можна дати В. Черчиллю як політичному лідеру?

5. Як на становлення В. Черчилля і розвиток його політичної кар’єри вплинув його досвід участі у військових конфліктах, а також смерть батька?

Свої роздуми викладіть у короткій рецензії на 3 сторінки друкованого тексту та презентуйте на практичному занятті.

Лабораторне заняття 6. Аналіз політичної мови та риторики. Психологічний профіль політичного лідера⁵

Мета: вироблення навичок аналізу політичних промов, риторичних стратегій у них, а також лідерських властивостей та стилів ухвалення рішень.

Теоретичні питання для обговорення:

1. Риторичні засоби в політичних промовах та їхній психологічний вплив.

Перебіг заняття:

1. Аналіз запропонованих політичних промов та риторичних прийомів їхніх авторів.

2. Підготовка анотованої стенограми виступу політичного діяча з його аналізом.

3. Групове обговорення висновків.

4. Виконання вправи «Психологічний профіль політичного лідера» та її рефлексія.

Пропоновані для аналізу політичні промови:

1. Виступ Володимира Зеленського в парламенті Великої Британії. URL: https://youtu.be/beZuWA72iI8?si=Rubxq4C6_uhbOnB7. Або: ENGLISH SPEECH | VOLODYMYR ZELENSKYY: Save Ukraine (English Subtitles). URL: https://youtu.be/S_PGpWTnlfw?si=fGh1aQrYeBk6MCsS

2. Мартін Лютер Кінг «Я маю мрію» (Легендарна промова, яка змінила світ). URL: <https://youtu.be/eXg5vD-0lyY?si=doxsGVlg0TjgJtST>, (англомовний оригінал <https://youtu.be/qHc3FY9il1s?si=CDMqZeJ69KPkVkCe>)

3. FULL SPEECH: Barack Obama's full speech at the DNC. URL: https://youtu.be/AxxVM_Vfcck?si=HBuxy7ZrfXXwQHRY

4. ENGLISH SPEECH | DONALD TRUMP: Victory Speech 2024 (English Subtitles). URL: https://youtu.be/xRiwgtdyjQk?si=vKFzUEaak_Jxe4jk

5. ENGLISH SPEECH | KAMALA HARRIS: We're not going back (English Subtitles). URL: <https://youtu.be/EC5L1MSlqtg?si=K1266nWsXQ-mIXmW>

6. ENGLISH SPEECH | INDIRA GANDHI: Vision for the Future (English Subtitles). URL: https://youtu.be/XZDBBEuP00I?si=0657W5_Qpf2JBgE0

Вправа «Психологічний профіль політичного лідера»

Інструкція: оберіть політичного лідера будь-якої держави та епохи і дослідіть його психологічні властивості (наприклад, характер, особистісні властивості, когнітивний стиль тощо). Напишіть короткий опис, пов'язавши ці властивості з його стилем керівництва та політичними рішеннями. Презентуйте свої висновки на лабораторному занятті.

⁵ Перед виконанням лабораторного заняття на парі, здобувачам вищої освіти рекомендовано ознайомитись із літературою з теми заняття.

Література з теми лабораторного заняття:

1. Найвідоміші промови про права людини. Центр громадянських свобод, Правозахисний порядок денний за підтримки Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) та Міністерства закордонних справ Данії. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2018/11/najvidomishi-promovy-pro-prava-lyudyny/>

2. Павлушенко О., Мазай Л. Персуазивність політичної промови як інструмент боротьби за міжнародну безпеку. *Наукові записки. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2022. Вип. 34. С. 51–59. DOI: 10.31652/2521-1307-2022-34-51-59.

Практичне заняття 7

Перебіг заняття:

I. Інформація про актуальні політичні події в Україні та світі (5–7 хв).

II. Обговорення теоретичних питань:

1. Політична влада: визначення поняття та основні відмінності від неполітичної влади.

2. Наукові підходи до вивчення особливостей та властивостей політичної влади.

3. Форми вияву політичної влади.

4. Психологічні особливості сприйняття політичної влади індивідом.

5. Джерела політичної влади.

6. Психологія мотивів політичної влади.

7. Ресурси та функції політичної влади.

8. Проблема легітимності політичної влади.

Завдання для самостійної роботи:

Перегляньте х/ф «Влада» (“Vice”) 2018 року виробництва США та поміркуйте, над такими запитаннями:

1. Що стало визначальним мотивом для Діка Чейні розвивати політичну кар'єру?

2. Яку роль у становленні влади керівника відіграє лояльність підлеглих?

3. Як сила держави і її політики визначають її успіх на геополітичній арені?

4. Як у кінострічці характеризують політичну владу?

5. Яку специфічну здатність мав Дік Чейні, що сприяла йому переконувати інших людей?

6. Які прийоми психологічного впливу на виборців використовувала у передвиборчій компанії Діка Чейні його дружина Лінн Чейні?

7. Чи були ви знайомі до перегляду фільму з життям та діяльністю таких президентів та видатних осіб політикуму США, як Річард Ніксон, Джеральд Форд, Джордж Буш старший, Джордж Буш молодший, Генрі Кіссинджер, Кондоліза Райс та Джордж Тенет? Прочитайте біографії цих людей та виокремте

основні їхні особистісні властивості, які допомогли їм стати успішними в політичній кар'єрі та дипломатії.

Свої роздуми викладіть у короткій рецензії на 3 сторінки друкованого тексту та презентуйте на практичному занятті.

Лабораторне заняття 7. Політичні дебати

Мета: формування навичок аналізу психологічних прийомів та маніпулятивного впливу й переконання в політичних дебатах.

Самостійна робота перед лабораторним заняттям:

1. Розподіл ролей кандидатів, модератора(-ів) та членів аудиторії перед проведенням дебатів.
2. Вибір теми дебатів.
3. Кандидати готують ключові аргументи для розмови на основі їхніх політичних поглядів та знаходять приклади з реального життя для підсилення своєї позиції.
4. Модератор (-и) готує (-ють) список запитань для ведення дискусії та правила ведення дебатів, зокрема вказівки щодо спростувань та контраргументів кандидатів.

Перебіг заняття:

1. Аналіз передвиборних та інших політичних дебатів вітчизняних та/або зарубіжних політиків. Виокремлення у них технік переконання, емоційних закликів, когнітивних упереджень.

2. Підготовка звіту аналізу.

3. Групове виконання вправи «Рольові політичні дебати».

Пропоновані політичні дебати для аналізу:

1. ENGLISH SPEECH / US PRESIDENTIAL DEBATES 2020: Highlights (English Subtitles). URL: https://youtu.be/-Unkvng_jp8?si=VIN23jWJyEN1Lj7c

2. Публічні дебати. Фінансування політичних партій: як позбутися впливу олігархів. URL: <https://www.youtube.com/live/x2Bbtrtze2U?si=ZECgFBZvziF7fyUy>

3. Теледебати між кандидатами у президенти України. Янукович – Ющенко, 2004. URL: https://youtu.be/ggCE0Wt-sk8?si=vK_byGskFUnPR8TM

4. McCain vs. Obama: The first 2008 presidential debate. URL: <https://youtu.be/4b7NfEZWBzw?si=AXaxguMkXB6BPju9>

5. Full Debate: Harris vs. Trump in 2024 ABC News Presidential Debate. URL: https://www.youtube.com/live/VgsC_aBquUE?si=cZyyMFfNIy8Nxr3a

6. Дебати на НСК Олімпійський: Володимир Зеленський – Петро Порошенко. URL: https://www.youtube.com/live/y9V6WC-eqZI?si=u_02OTmeZl0rkMpn

Вправа «Рольові політичні дебати»

Ціль: проаналізувати групову динаміку та методи переконання в політичних дискусіях.

Інструкція: розподіліть між собою такі ролі, як «кандидати», «модератор(-и)» та «члени аудиторії». Завдання модераторів та кандидатів полягає у проведенні дебатів на актуальну політичну тему. Інші учасники, а саме члени аудиторії спостерігають за ходом дебатів і записують приклади технік переконання, емоційних закликів і когнітивних упереджень. У кінці поміркуйте над динамікою та стратегіями дебатів у груповій дискусії.

Процедура проведення:

Підготовчий етап. Розподіліть між собою ролі кандидатів (2 особи), які відстоюють різні позиції чи є представниками різних партій; модератора(-ів) (1–2 особи), який активізує обговорення, контролює час, а також забезпечує справедливий перебіг дебатів; аудиторії (усі інші члени групи), яка спостерігає та аналізує дебати і в кінці може виступати в ролі виборців.

Сформулюйте тему дебатів. Для цього оберіть актуальне політичне питання, наприклад, екологічні проблеми, реформи освіти чи охорони здоров'я, зміна податкової політики, перемога у війні, мобілізація, забезпечення свободи слова в державі тощо. Модератор має надати короткий контекст дебатів.

Встановіть чіткі правила проведення дебатів, зокрема обмеження часу на відповідь для кожного з кандидатів, правило поваги один до одного. Визначте відповідні вказівки щодо висловлювання спростувань слів опонента та контраргументів.

Кожен з аудиторії повинен мати аркуш паперу та ручку для запису прикладів технік переконання, емоційних закликів і когнітивних упереджень під час дебатів.

Фаза рольової гри

1. Вступні слова кандидатів (5–10 хв): кожен кандидат висловлює свою позицію щодо проблеми, виокремлюючи в ній свої ключові аргументи. Модератор(-и) відстежує(-ють) час і представляє(-ють) кандидатів.

2. Дебатні раунди (20–30 хв).

Раунд 1: модератор(-и) ставить(-лять) запитання кожному кандидату.

Раунд 2: кандидати відповідають на заяви один одного, висловлюючи свої контраргументи та спростування.

Раунд 3: модератор(-и) залучає(-ють) аудиторію. Кожен слухач може передати своє запитання модераторові, який обирає кілька найкращих та ставить кандидатам.

3. Заключні слова (5 хв). Кандидати підсумовують свої позиції та виступають із заключним зверненням до аудиторії.

4. Голосування (за бажанням). Глядачі віддають голоси за кандидата, який їм здається найбільш переконливим (не обов'язково за того, з яким вони погоджуються).

5. Фаза рефлексії та обговорення (після дебатів, 15–20 хв). Кандидати, поміркуйте над тим, що було найважчим у захисті своєї позиції та переконання аудиторії. Модератор(-и), поділіться своїми спостереженнями щодо збереження нейтралітету та управління груповою динамікою. Учасники аудиторії, обговоріть приклади технік переконання, емоційних закликів і упереджень, які вам вдалось виявити.

Рекомендації до того, на що потрібно звернути увагу спостерігачам:

а) на приклади технік переконання (наприклад, логічне міркування, використання статистики, анекдотів);

б) емоційні заклики (наприклад, страх, надія, гнів);

в) виявлення когнітивних упереджень.

Рекомендація для модератора(-ів): спостерігайте та відстежуйте групову динаміку (наприклад, домінування у дискусії, переривання, співпраця).

Запитання для рефлексії результатів виконання вправи в групі:

1. Які стратегії були найбільш ефективними для переконання аудиторії?

2. Як групова динаміка (наприклад, домінування когось із мовців чи переривання) сформувала дебати?

3. Чи були помітними якісь когнітивні упередження?

Тема 7. Психологія масової поведінки та національно-етнічних спільнот

Практичне заняття 8

Перебіг заняття:

I. Інформація про актуальні політичні події в Україні та світі (5–7 хв).

II. Обговорення теоретичних питань:

1. Масова стихійна поведінка та її види.

2. Психологія поведінки натовпу в контексті соціально-політичного знання.

3. Національно-етнічні групи та їхні різновиди.

4. Проблема визначення поняття нація, структура та властивості її психології.

5. Психологічні особливості міжетнічних та міжнаціональних відносин у політичному вимірі.

6. Проблема національно-етнічних конфліктів на геополітичній арені світу.

7. Засаднича роль національної ідеї у становленні та розвитку української політичної нації.

8. Психологічні особливості національного менталітету українців.

Завдання для самостійної роботи:

1. Прочитайте працю відомого психоаналітика З. Фрейда «Психологія мас та аналіз людського “Я”». Як погляди та роздуми психоаналітика у його розвідці співвідносяться з геополітичною ситуацією у світі, яка склалась у той час, коли він жив?

2. Ознайомтесь з інтерв'ю відомого психоаналітика К. Г. Юнга «Демонів приваблюють маси», яке було опубліковане в швейцарській газеті Die Weltwoche 11 травня 1945 року та проаналізуйте:

- якими психологічними механізмами психоаналітик пояснює поведінку німців та їхню підтримку нацистського режиму?
- як психотерапевт визначає проблему колективної провини і яку роль вона відіграє у психотерапії німців?
- що ховається у роздумах К. Г. Юнга під метафорою демонів та демонічних сил?
- чи згодні ви з думкою, що подібні ідеології, як нацизм, можуть виникнути тільки у колективістській культурі та у державах із великою кількістю населення?
- чи можна провести паралелі між тим, що говорив К. Г. Юнг у травні 1945 про німців та нацизм і нинішнім проявом шовінізму в росіян?

Знайти інтерв'ю можна за такими покликаннями:

1. Юнг К. Г. Демонів приваблюють маси. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. URL: https://www.ji-magazine.lviv.ua/2016/Yung_Demoniv_pryvablyuyut_masy.htm

2. Карасьова М. Я знаю, що демони існують – інтерв'ю Карла Густава Юнга. *Клубер*. URL: <https://surl.li/ngxsti>

Лабораторне заняття 8. Розробка опитувань та анкет щодо політичних настроїв. Аналіз опитування громадської думки⁶

Мета: сформувати уміння розробляти ефективні опитування для оцінки політичних настроїв населення; розвинути навички інтерпретації та аналізу даних дослідження громадської думки.

Теоретичні питання для обговорення:

1. Соціологічне опитування як інструмент дослідження громадської думки.
2. Принципи дизайну соціологічного дослідження.
3. Шкала Лайкерта та її застосування в опитуваннях громадської думки.

Самостійна робота перед лабораторним заняттям:

1. Ознайомлення з даними реального соціологічного опитування.

⁶ Перед виконанням лабораторного заняття здобувачам вищої освіти рекомендовано ознайомитись із літературою з теми заняття.

2. Аналіз тенденцій та кореляцій у даних соціологічного опитування.
3. Підготовка звіту про аналіз даних соціологічного опитування з візуалізацією його основних результатів за допомогою, наприклад, графіків та діаграм.

Перебіг заняття:

1. Огляд принципів дизайну соціологічного дослідження.
2. Вироблення навичок формулювання відкритих та закритих запитань з використанням шкали Лайкерта з будь-якої сучасної політичної проблеми.
3. Розробка проєкту опитування на будь-яку політичну тему.
4. Експертна перевірка розроблених опитувань (передбачає обговорення створених питальників у мінігрупах та загальне групове обговорення результатів роботи).
5. Презентація звітів аналізу даних соціологічного опитування.

Рекомендовані ресурси для пошуку соціологічних опитувань:

1. Разумков центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia>
2. Соціологічна група «Рейтинг». URL: <https://ratinggroup.ua/>
3. Міністерство молоді та спорту України: соціологічні дослідження. URL: <https://mms.gov.ua/molodizhna-politika/baza-doslidzhen/sociologichni-doslidzhennya>
4. Київський міжнародний інститут соціології (KMIC). URL: <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&lang=ukr>

Література з теми лабораторного заняття:

1. Паніотто В. Методи опитувань в Україні: історія та сучасні проблеми. *Методологія і методи соціол. дослідж. в Україні: історія і сучасні пробл.* Київ, 2017. С. 12–28. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5fa9c433-3e47-4648-802d-1361c01ff5d2/content>
2. Callegaro M., Manfreda L., Vehovar V. *Web Survey Methodology*. London, 2015.

Тема 8. Психологія політичного конфлікту та тероризму

Практичне заняття 9

Перебіг заняття:

- I. Інформація про актуальні політичні події в Україні та світі (5–7 хв).
- II. Обговорення теоретичних питань:
 1. Політичний конфлікт: визначення змісту та суті поняття.
 2. Психологічні причини виникнення політичної конфронтації.
 3. Природа політичних конфліктів та їх роль у житті суспільства.
 4. Специфіка класифікації політичних конфліктів. Явище політичної кризи.

5. Структура та динаміка політичних конфліктів.
6. Проблема вирішення та попередження політичних конфліктів.
7. Політичний тероризм та передумови його виникнення.
8. Психолого-політичні класифікації тероризму.
9. Психологія терористичних організацій та членства у них. Психологічний портрет особи терориста.

Завдання для самостійної роботи:

Перегляньте два д/с **«Поворотний момент: 11 вересня і війна з тероризмом»** 2021 року та **«Поворотний момент: атомна бомба і холодна війна»** 2024 року виробництва США, що висвітлюють проблеми міждержавних політичних конфліктів, боротьби з тероризмом, протистояння СРСР (а згодом РФ) та США та обміркуйте:

1. Які дії двох держав сприяли формуванню терористичної організації Аль-Каїда?
2. До яких прийомів політичної маніпуляції вдалось керівництво США для виправдання своєї участі у війні в Афганістані, а згодом в Іраку?
3. Переживання яких емоцій та почуттів спонукало громадськість США підтримати вторгнення США в Афганістан після 11 вересня?
4. Як збройна агресія США в Афганістані та Іраку вплинула на її політичні відносини з європейськими державами та росією?
5. Знайдіть більше інформації про інформаційно-психологічні війни, які вели США під час своїх військових кампаній в Афганістані та Іраку. Чи можемо ми проводити паралелі з українсько-російською війною? Якщо так, то чому? Якщо ні, то чому?
6. Чи підтримуєте ви думку режисера д/с Брайана Кнаппенбергера, що холодна війна не завершилась після розпаду Радянського Союзу, а продовжується і досі з ризиком перерости у третю світову війну? Аргументуйте свою відповідь.
7. Які прийоми маніпуляції та пропаганди використовували США та СРСР під час холодної війни для формування ворожості у своїх громадян щодо конфронтуючої сторони?
8. Як ви можете охарактеризувати психологічний стан громадян США у період холодної війни з СРСР? Що, на Вашу думку, зіграло ключову роль у внутрішній політиці США для досягнення консолідації суспільства?

Свої роздуми викладіть у короткій рецензії на 3–5 сторінок друкованого тексту та презентуйте на практичному занятті.

Лабораторне заняття 9. Моделювання вирішення політичного конфлікту та політичних переговорів

Мета: навчити застосовувати психологічні принципи для вирішення політичних суперечок та розуміти стратегії ведення переговорів і психологічні чинники в ухваленні політичних рішень.

Перебіг заняття:

1. Виконання групою одну із вправ на вибір: «Імітація політичного конфлікту» або «Симуляція переговорів».

Вправа «Імітація політичного конфлікту»

Пропонований сценарій для імітації: урбанізація проти збереження навколишнього середовища.

Передісторія: місто, яке швидко розвивається, запропонувало масштабний проєкт міського розвитку, щоб вирішити проблему нестачі житла та прискорити економічне зростання. Однак запропонований проєкт вимагає вирубки лісу на сусідній заповідній зеленій зоні. Це питання викликало гострий політичний конфлікт між різними зацікавленими сторонами.

У грі беруть участь такі сторони конфлікту:

1. Представники міської влади, метою яких є забезпечити погодження проєкту розвитку для вирішення житлових питань та стимулювання економічного зростання міста. Основним викликом для цієї категорії є вирішення екологічних проблем та здобуття підтримки громадськості.

2. Екологічні активісти, ціллю яких є запобігти вирубці лісів для захисту біорізноманіття та боротьби зі зміною клімату. Виклик, з яким стикається ця категорія, – це необхідність переконати інші зацікавлені сторони у довгострокових перевагах збереження лісів над короткостроковими економічними вигодами.

3. Керівники будівельної компанії, основною метою яких є розпочати проєкт, як заплановано, щоб вкластися в терміни та максимізувати прибуток. Основна проблема, яку вони вирішують, – це уникнення затримок виконання проєкту та фінансових втрат.

4. Місцеві жителі, які розділились на два табори:

перші виступають за розвиток: підтримують проєкт, сподіваючись на покращення власних житлових умов та працевлаштування.

другі виступають за збереження природи, цінують зелену зону за її екологічні та рекреаційні переваги, а тому проти реалізації проєкту.

5. Посередник, який сприяє переговорам, забезпечує справедливість і спрямовує групу до конструктивного вирішення конфлікту.

Процедура виконання вправи:

1. Вступ (10 хв):

Медіатор (посередник) окреслює сценарій гри та описує конфлікт, підкреслюючи ставки для кожної групи, а також забезпечує рівномірний розподіл ролей між учасниками.

2. Підготовка (15 хв):

На цьому етапі кожна група обговорює свої цілі, пріоритети та стратегії переговорів. Групи готують вступні заяви та визначають точки компромісу.

3. Фаза 1 переговорів (20 хв):

Кожна група презентує свою позицію та основні вимоги. Групи беруть участь у відкритих дискусіях, шукаючи в конфлікті спільні інтереси, можливі способи досягнення компромісу та пропонують свої рішення.

4. Фаза 2 переговорів (20 хв):

Групи створюють коаліції чи альянси, щоб посилити свою переговорну позицію (наприклад, місцеві жителі та активісти можуть об'єднатися). Медіатор втручається, щоб врегулювати конфлікти та заохотити конструктивний діалог, коли напруга зростає.

5. Резолюція (10 хв):

Групи пропонують остаточні рішення або шляхи досягнення компромісу. Медіатор гарантує, щоб усі рішення стосувались основних проблем усіх зацікавлених сторін.

6. Рефлексія та підведення підсумків (15 хв):

Обговоріть використані стратегії, виклики, з якими зіткнулися, і психологічні фактори, що впливають на переговори.

Виокреміть такі явища, як групова динаміка, емоційна регуляція та методи вирішення конфліктів, що можна спостерігати у процесі імітації політичного конфлікту.

Запитання для рефлексії результатів виконання вправи в групі:

1. Які стратегії переговорів були найбільш ефективними й чому?
2. Як емоції та упередження вплинули на процес ухвалення рішень?
3. Які психологічні принципи (наприклад, активне слухання, сприйняття перспективи) допомогли вирішити чи загострити конфлікт?
4. Як ця вправа може покращити ваше розуміння процесу розв'язання політичних конфліктів у реальному світі?

Вправа «Симуляція переговорів»

Пропонований для проведення гри сценарій: реформа енергетичної політики в країні, що розвивається.

Передісторія: уряд країни, що розвивається, запропонував радикальну енергетичну реформу для переходу від використання викопного палива до відновлюваних джерел енергії протягом 15 років. Пропозиція передбачає значні інвестиції в сонячну, вітрову та гідроелектроенергію, але також і значні зміни, зокрема поступове закриття вугільних електростанцій, запровадження податків на викиди вуглецю та надання субсидій для компаній, що працюють з відновлюваною енергетикою.

У той час як уряд наполягає на тому, що реформа є критично важливою для екологічної стійкості та виконання міжнародних кліматичних угод, різні зацікавлені сторони мають суперечливі інтереси та пріоритети.

У грі беруть участь такі зацікавлені сторони:

1. Державні службовці, ціллю яких є просувати енергетичну реформу для досягнення міжнародних кліматичних цілей і покращення громадського сприйняття. Проблеми, з якими вони зіштовхуються – це врегулювання громадських суперечок, забезпечення економічної стабільності та збалансування різноманітних інтересів.

2. Представники вугільної промисловості, мета яких захистити засоби для існування своїх працівників і забезпечити поступовий перехід, щоб уникнути економічних втрат. Їхнім основним завданням є переконати інші зацікавлені сторони у важливості вугілля для підтримки енергетичної надійності.

3. Прихильники відновлюваної енергії, які вимагають швидшого впровадження політики щодо відновлюваної енергії та суворіших штрафів за використання викопного палива. Для них важливим є вирішення проблем щодо можливості швидких змін і забезпечення інклюзивності в енергетичній політиці.

4. Профспілки, ціль яких захистити робочі місця працівників вугільної промисловості та забезпечити справедливе ставлення до тих, хто переходить у нові енергетичні галузі. Основна їхня проблема, що потребує рішення, – це збалансування екологічних пріоритетів із проблемами безпеки роботи.

5. Корпоративні інвестори, які прагнуть отримати гарантії прибутковості та стабільності інвестування в інфраструктуру відновлюваної енергетики. Пріоритетом для них є зменшення ризиків, пов'язаних із великомасштабними інвестиціями в політично напруженому середовищі.

6. Місцеві громади, які постраждали від закриття вугільних шахт і прагнуть отримати економічну підтримку та програми перепідготовки для переміщених працівників. Їхнім основним завданням є захист власних потреб проти більших, впливовіших груп.

Процедура проведення переговорів:

1. Початковий раунд (15–20 хв):

Кожна група презентує свої основні проблеми, цілі та бажані результати:

– представники уряду окреслюють план реформи та її часові рамки;

- представники вугільної промисловості виступають за відтермінування закриття шахт;
- прихильники відновлюваної енергетики наполягають на радикальних реформах;
- профспілки вимагають детальних планів зміни роботи;
- корпоративні інвестори вимагають державних стимулів для забезпечення прибутковості;
- місцеві громади підкреслюють соціальний вплив закриття шахт.

2. Другий раунд (30 хв):

Групи формують коаліції (наприклад, профспілки та місцеві громади можуть об'єднатися) і домовляються про компроміси, наприклад:

- уряд може запропонувати субсидії для перетворення вугільних електростанцій на об'єкти відновлюваної енергетики;
- прихильники відновлюваної енергетики можуть погодитися на поетапний підхід, якщо врахувати проблеми праці.

3. Фінальний раунд (15–20 хв):

Кожна група розглядає запропоновану резолюцію та голосує за її прийняття. Фасилітатор (модератор переговорів) гарантує, що всі сторони справедливо вирішать свої проблеми.

Запитання для рефлексії результатів виконання вправи в групі:

1. Стратегії: які техніки ведення переговорів були найбільш ефективними (наприклад, компроміс, створення коаліції, емоційні заклики)?
2. Групова динаміка: як формувалися коаліції та яку роль відігравала гнучкість влади?
3. Проблеми: які психологічні перешкоди (наприклад, упередження, опір змінам) виникли?
4. Результати: чи було рішення справедливим і реалістичним?

Тема 9. Політичні технології, психологія політичної маніпуляції та комунікації

Практичне заняття 10

Перебіг заняття:

I. Інформація про актуальні політичні події в Україні та світі (5–7 хв).

II. Обговорення теоретичних питань:

1. Політичні технології та система їх застосування (індивідуальні політичні технології, технології ухвалення політичних рішень, виборчі технології).
2. Політичне маніпулювання: види, засоби, шляхи протидії.
3. Громадська думка як об'єкт впливу політичних маніпуляцій.

4. Явище політичного насилля, його види та наслідки.
5. Психологія політичної комунікації: визначення поняття, особливості та структура.
6. Класифікації політичних комунікацій, концепції та умови функціонування.
7. Прикладні аспекти політичної психології: прийоми політичної діяльності та психологічні особливості політичної реклами.

Лабораторне заняття 10. Практикум з прийомів пропаганди: емоції та політичні повідомлення, етичні дилеми в політичній психології⁷

Мета: вивчити психологічні механізми пропаганди та етичні міркування в політичних дослідженнях і на практиці; дослідити роль емоцій у політичній комунікації.

Теоретичні питання для обговорення:

1. Політична етика.
2. Співвідношення моралі та політики як проблема сучасного світу.
3. Політична етика в українському істеблішменті та суспільстві.

Самостійна робота перед лабораторним заняттям:

1. Підібрати приклади історичної та сучасної пропаганди та проаналізувати їх з позиції використовуваних психологічних технік.

Перебіг заняття:

1. Групове обговорення прикладів історичної та сучасної пропаганди: аналіз використовуваних психологічних технік (наприклад, породження страху, повторення).

2. Створення власних пропагандистських матеріалів з інформаційною метою з обґрунтуванням застосованих стратегій.

3. Створення політичної реклами у мінігрупах, націленої на певні емоції (наприклад, страх, надія, гнів).

4. Групове обговорення того, як емоції впливають на політичну поведінку громадян.

5. Презентація політичної реклами, створеної мінігрупами та аналіз її потенційної ефективності.

6. Групове обговорення основних етичних принципів психології та політичної психології таких, як:

- *повага до людей*: забезпечення автономії та інформованої згоди;
- *користь*: максимізація користі за умови мінімізації шкоди;
- *справедливість*: забезпечення справедливого ставлення та справедливого розподілу вигод і ризиків;

⁷ Перед виконанням лабораторного заняття здобувачам вищої освіти рекомендовано ознайомитись із літературою з теми заняття.

– *чесність*: сприяння чесності та прозорості в дослідженнях і на практиці.

7. Аналіз етичних дилем у мінігрупах.

8. Презентація результатів роботи в мінігрупах та групова дискусія.

Пропоновані для аналізу етичні дилеми:

Приклад 1. Етика пропаганди в політичних кампаніях

Консультанта з політичної психології наймають для розробки кампанії, спрямованої на покращення суспільного сприйняття суперечливої урядової політики. Консультант усвідомлює, що кампанія базується на оманливих даних та емоційних маніпуляціях.

Питання для обговорення:

1. Чи повинен консультант продовжувати роботу над кампанією?
2. Які можливі наслідки участі в проєкті або відмови від нього?
3. Як можна порадити уряду спілкуватися з громадськістю більш етично?

Приклад 2. Маніпуляції в експериментальних дослідженнях

Дослідник бажає вивчити вплив страху на поведінку під час голосування. Він планує експеримент, який наражає учасників на перебільшену негативну політичну рекламу. Учасники не знають справжньої мети реклами.

Питання для обговорення:

1. Чи етично надавати учасникам рекламу з потенційно тривожним змістом?
2. Як дослідник повинен збалансувати наукову істинність результатів із психологічним благополуччям учасників?
3. Які заходи можна вжити для забезпечення інформованої згоди та мінімізації шкоди?

Приклад 3. Використання психологічних профілів для політичних кампаній

Політична партія використовує психологічний профіль виборців на основі даних із соціальних мереж, щоб націлити на конкретні повідомлення. Хоча стратегія ефективна, деякі профілі базуються на приватних або неоднозначно отриманих даних.

Питання для обговорення:

1. Чи є використання психологічного профілювання етичним у цьому контексті?
2. Які проблеми з конфіденційністю виникають і як їх можна вирішити?
3. Чи має бути прозорість для виборців щодо того, як використовуються їхні дані?

Рекомендації для здійснення аналізу етичних дилем у мінігрупах:

Проаналізуйте етичні дилеми з позиції психологічних етичних кодексів (наприклад, АРА або BPS). Запропонуйте практичні рішення етичних дилем, дотримуючись етичних стандартів, та обговоріть їх реальні наслідки.

Запитання для рефлексії результатів аналізу етичних дилем у групі:

1. Як етичні міркування формують сферу політичної психології?
2. Які ризики нехтування етикою під час політичних кампаній чи досліджень?
3. Як можна застосувати етичні принципи, щоб запобігти шкоді та сприяти справедливості в політичному контексті?

Література з теми лабораторного заняття:

1. Чуніхіна С. Л. Етичні засади діяльності політичного психолога. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. Вип. 3. С. 125–130. DOI: 10.32782/psy-visnyk/2021.3.24.
2. Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. 3-тє вид., пер. і доп. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. С. 350–361.
3. Вагіна О. М. Політична етика: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Політологія» освітньо-професійних програм «Політологія» та «Міжнародна політика і політика національної безпеки». Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. 150 с.

ПЕРЕЛІК ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ З КУРСУ

1. Рефлексивне есе про власну політичну ідентичність. Суть завдання: напишіть есе на 3–5 сторінок, у якому розкажіть про свої політичні переконання, цінності та приналежність (до якої політичної ідеології себе зараховуєте та чому?). Проаналізуйте, як ваше виховання, соціальне середовище та особистий досвід сформували вашу політичну ідентичність. У ході написання есе послуговуйтесь теоріями соціальної ідентичності та/або когнітивного упередження.

2. Реклама політичної кампанії. Суть завдання: розробіть макет реклами політичної кампанії (відео, плакат або інший цифровий формат). Зосередьтеся на зверненні до конкретних емоцій або когнітивних упереджень. Додайте до роботи пояснення застосованих прийомів впливу та їх психологічне обґрунтування.

3. Аналіз виступу політичного лідера. Суть завдання: оберіть промову будь-якого політичного лідера та проведіть її аналіз (на 3–5 сторінок друкованого тексту), визначаючи риторичні прийоми та психологічні заклики. Визначте передбачувану цільову аудиторію та ефективність виступу.

4. Опитування щодо політичних настроїв. Суть завдання: створіть опитування з 10 питань, щоб оцінити якесь політичне ставлення чи поведінку. Обґрунтуйте формулювання кожного запитання на 1–1,5 сторінки друкованого тексту. Проведіть опитування щонайменше з п'ятьма одногрупниками чи іншими своїми однолітками та оформіть результати в короткому звіті.

5. Політична психологія. Суть завдання: виберіть будь-яку політичну подію чи рух (наприклад, вибори, протест або зміну політики). Здійсніть її психологічний аналіз на 3–5 сторінок друкованого тексту, враховуючи під час виконання такі психологічні чинники, як групова динаміка, вплив адміністрації чи громадської думки. Послугуйтеся результатами наукових досліджень та публікаціями відомих політологів і психологів у цій царині.

6. Експеримент із технікою переконання. Суть завдання: розробіть і проведіть невеликий експеримент, щоб перевірити техніку переконання (наприклад, обрамлення чи емоційні заклики). Задokumentуйте процедуру та результати у звіті на 3–5 сторінок. Поміркуйте над наслідками ваших висновків для політичної комунікації.

7. Політичний мем. Суть завдання: створіть мем, присвячений поточній політичній темі. Надайте пояснення психологічних принципів вашого дизайну на 2–3 сторінки друкованого тексту. **УВАГА! Мемі, взяті з просторів Інтернету, не оцінюються.**

8. Огляд книги чи фільму. Суть завдання: оберіть книгу чи фільм на політичну тематику (наприклад, «1984», «Темні часи» тощо). Напишіть рецензію на 3 сторінки, пов'язавши проблеми, порушені у книзі чи фільмі, з темами полі-

тичної психології, які обговорювались протягом семестру. **УВАГА! Рецензії, взяті з Інтернету, не оцінюються.**

9. Емоційні заклики в політичній рекламі. Суть завдання: оберіть будь-яку політичну рекламу чи агітаційне відео. Здійсніть її / його психологічний аналіз на 3–5 сторінках друкованого тексту, визначивши емоційні звернення та їх психологічний вплив на аудиторію.

10. Стратегія вирішення конфлікту. Суть завдання: виберіть реальний чи гіпотетичний політичний конфлікт. Розробіть детальну стратегію вирішення проблеми в документі на 3–5 сторінок, використовуючи психологічні теорії та моделі. Поясніть, як ваша стратегія впливає на основні психологічні фактори.

11. Інфографіка політичної психології. Суть завдання: створіть інфографіку на ключову тему курсу (наприклад, психологія громадської думки, політична свідомість, проблеми національної психології тощо). Використовуйте чіткі візуальні елементи та стислий текст, щоб пояснити концепцію. Презентуйте інфографіку разом із резюме на 1 800 знаків без пробілів.

12. Дебати та рефлексія. Суть завдання: визначте будь-яке дискусійне політичне питання та підготуйте аргументи для обох сторін. Організуйте дискусію в своїй академічній групі, після чого підсумуйте досвід проведення дебатів у короткому творі-роздумі на 2–3 сторінки друкованого тексту, зосередивши увагу на психологічних факторах, що впливають на аргументацію та переконання.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ І ПРЕЗЕНТАЦІЙ

Політика оцінювання ІТЗ

Виконання самого ІТЗ без його захисту та презентації може бути оцінене щонайбільше в **30 балів**. Враховується оригінальність роботи, повнота розкриття теми чи проблематики, правильність технічного оформлення тексту есе, твору, звіту чи доповіді, грамотність написання тексту.

Для підвищення балу за ІТЗ студент може захистити його з презентацією, що оцінюється у максимум **10 балів**, перед аудиторією одногрупників. В оцінці презентації враховується відповідність її дизайну до проблематики ІТЗ, правильність оформлення, лаконічність, структурованість та грамотність висловлювання під час захисту, а також взаємодія доповідача з аудиторією.

Загальні вимоги до технічного оформлення есе, творів, звітів тощо

Структура тексту повинна містити заголовок / тему ІТЗ, ім'я та прізвище автора, шифр групи, вступ, основну частину, висновки, за потреби список використаної літератури, оформлений за вимогами ДСТУ 8302:2015.

Технічні вимоги:

Шрифт Times New Roman, 14 кегль.

Міжрядковий інтервал – 1,15, без пробілів між абзацами.

Абзацний відступ – 1,25.

Поля – верхнє, нижнє та ліве – 2 см, праве – 1,5 см.

Приклад оформлення:

ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ У КРАЇНАХ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Любов Соболінська,
4 курс, група Б21_д/053_01

Вступ.

Основна частина.

Висновок.

Література:

1. Акименко І. М. Політична соціалізація людини в сучасному середовищі. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Том 7, Вип. 47. С. 9–18.

Вимоги до презентацій

Презентація не повинна містити багато тексту. Текстова інформація подається у лаконічній, тезовій формі. Презентація має охоплювати ілюстративний матеріал: рисунки, схеми, фото, відео, аудіо. Допускається використання різних шрифтів, однак їхня кількість не повинна перевищувати 3 видів. Для заголовків використовують шрифт розміром 32–36 кеглю, для основного тексту на слайдах презентації розмір шрифту повинен бути не меншим 26–28 кеглю. Обов'язково в кінці презентації має бути підсумковий слайд.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Основна література:

1. Білецька Т. В., Купчишина В. Ч. Політична психологія: навчально-методичний посібник. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2022. 184 с.
2. Бульбенюк С. Специфіка здійснення досліджень у царині політичної психології. *Сучасна українська політика: зб. наук. пр.* Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2009. С. 130–137. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26554/18-Bulbenyuk.pdf?sequence=1>
3. Бульбенюк С. С. Соціопсихологічна природа політичної влади: монографія. Київ: КНЕУ, 2013. 215 с.
4. Вагіна О. М. Політична етика: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Політологія» освітньо- професійних програм «Політологія» та «Міжнародна політика і політика національної безпеки». Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. 150 с.
5. Головатий М. Ф. Політична психологія: підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2006. 400 с.
6. Козирєв М. П. Політична психологія: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 648 с.
7. Найвідоміші промови про права людини. Збір текстів, які увійшли в історію. *Центр громадянських свобод.* Київ, 2020. 87 с. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2018/11/najvidomishi-promovy-pro-prava-lyudyny/>
8. Фройд З. Невдоволення культурою. Про психоаналіз. Психоаналітичні етюди. Психологія має та аналіз людського «Я» / пер. Є. М. Тарнавського. Харків: Фоліо, 2022. 348 с.
9. David Patrick Houghton. Political Psychology: situations, individuals, and cases. New York and London: Routledge Taylor & Francis Group, 2009. 293 p.
10. Martha Cottam, Beth Dietz-Uhler, Elena Mastors, Thomas Preston. Introduction to Political Psychology. New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, 2004. 361 p.

Додаткова література:

1. Вінков В. Ідентичність українця в умовах війни: особливості переживання загроз. *Проблеми політичної психології.* 2023. Т. 14. Вип. 14(28). С. 79–92. DOI: 10.33120/popp-Vol14-Year2023-140.
2. Горностай П. П. Колективна травма як проблема соціальної та політичної психології. *Проблеми політичної психології.* 2018. Вип. 7(21). С. 54–68.

3. Горностай П. П. Травма жертви і травма агресора у міжгрупових конфліктах. *Проблеми політичної психології*. 2021. Т. 24. Вип. 10. С. 114–133. DOI: 10.33120/porp-Vol24-Year2021-68.
4. Жадан І. Регіональні особливості структурування політичної ідентичності студентської молоді. *Проблеми політичної психології*. 2023. Т. 14. Вип. 28. С. 122–134. DOI: 10.33120/porp-Vol14-Year2023-143.
5. Лепська К. С. Роль конвергентних медіа у формуванні громадської думки. *Матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених, аспірантів та магістрантів «Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір»*, м. Київ, 7 лист. Київ, 2024. С. 91–93.
6. Лещенко Г. Політичний наратив у епоху пост-правди. *Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект: матеріали X міжнародної науково-теоретичної конференції*, м. Черкаси, 21–22 берез. 2024. Черкаси: ЧДТУ, 2024. С. 66–67.
7. Лосєва І. В. Політична полеміка як жанр, наратив, дискурс. *Лінгвістика*. 2012. № 3(27), ч. II. С. 144–151.
8. Макарчук О. Медіа-дискурс політичних сил радикального спрямування: український наратив в європейському контексті. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2017. Вип. 14. С. 157–161.
9. Огієнко В. І. Історична травма Голодомору: проблема, гіпотеза та методологія дослідження. *Національна та історична пам'ять*. 2013. С. 145–156.
10. Павлушенко О., Мазай Л. Персуазивність політичної промови як інструмент боротьби за міжнародну безпеку. *Наукові записки. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2022. Вип. 34. С. 51–59. DOI: 10.31652/2521-1307-2022-34-51-59.
11. Паніотто В. Методи опитувань в Україні: історія та сучасні проблеми. *Методологія і методи соціологічних досліджень в Україні: історія і сучасні проблеми*. 2017. С. 12–28. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5fa9c433-3e47-4648-802d-1361c01ff5d2/content>
12. Пашина Н. Етномовний чинник політичної ідентичності в Донбасі. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1. С. 24–34.
13. Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. С. 350–361.
14. Почепцов Г. Наратив як інструментарій: від літературознавства до боротьби з тероризмом. *Політичний менеджмент*. 2008. № 4. С. 3–11.
15. Ратушна Т. О. Фейки як маніпулятивна технологія формування громадської думки. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. Вип. 29. С. 71–76. DOI: 10.32837/apfs.v0i29.963.
16. Рудик М. Вплив соціальних медіа на формування громадської думки. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2020. Вип. 48. С. 198–206. DOI: 10.30970/vjo.2020.48.10560.

17. Суший О. Методологічні засади психологічного забезпечення соціального прогнозування. *Проблеми політичної психології*. 2022. Т. 12. Вип. 26. С. 123–137. DOI: 10.33120/porp-Vol26-Year2022-117.

18. Чуніхіна С. Л. Етичні засади діяльності політичного психолога. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2021. № 3. С. 125–130. DOI: 10.32782/psy-visnyk/2021.3.24.

19. Яцимірська М. Сучасний медіатекст: політичні наративи, смисли і сенси, емоційні маркери. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2022. Вип. 51. С. 216–224.

20. Callegaro M., Manfreda L., Vehovar V. *Web Survey Methodology*. London, 2015.

Інформаційні інтернет-ресурси:

1. YouTube-канал з промовами відомих людей. *English Speech*. URL: <https://www.youtube.com/@EnglishSpeeches>

2. Культурний проєкт. Освітня платформа гуманітарних знань для особистісного та професійного саморозвитку. URL: https://www.youtube.com/@cultural-project_ua/videos

3. Разумков центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia>

4. Соціологічна група «Рейтинг». URL: <https://ratinggroup.ua/>

5. Соціологічні дослідження. *Міністерство молоді та спорту України*. URL: <https://mms.gov.ua/molodizhna-politika/baza-doslidzhen/sociologichni-doslidzhennya>

6. Соціологічні та маркетингові дослідження. *Київський міжнародний інститут соціології (КМІС)*. URL: <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&lang=ukr>

7. YouTube-канал з аналізу політичних наративів. *CoggiCon*. URL: <https://www.youtube.com/@CoggiCon>

8. YouTube-канал «Національна академія наук України». *Nas of Ukraine*. URL: <https://www.youtube.com/@nasofukraine9679/videos>

9. YouTube-канал Віталія Портникова. URL: <https://www.youtube.com/@portnikov>

Навчальне видання

Мазай Лада Юріївна

ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Методичні рекомендації до практичних та лабораторних занять
для здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр»
спеціальності 053 / С4 Психологія ОП «Психологія»

Редактор Л. О. Ноцька
Технічний редактор О. К. Гомон

Підписано до друку 26.09.2025 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк – цифровий. Умовн. друк. арк. 2,9.
Тираж 30 прим. Зам. № 75.

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018 р.